AGNĖ TVARONAVIČIENĖ

Mykolas Romeris universitetas, Lietuva
Mykolas Romeris University, Lithuania

MEDIACIJOS PASKIRTIS ŠIUOLAIKINĖJE VISUOMENĖJE

The Purpose of Mediation in Contemporary Society

SUMMARY

Nowadays people constantly search for more effective protection of human rights and more cost-effective methods of dispute resolution. The steadily increasing number of court cases, on the one hand, demonstrates the high availability of justice and, on the other hand, the declining ability of people to live in harmony with each other and resolve their conflicts in independent and amical way. Mediation is one of the ways of avoiding the state interference into interpersonal relationships and of ensuring the self – determination of parties to resolve their dispute. However, global trends and their reflections in Lithuania show that mediation is increasingly being used as a means of solving the heavy workload of courts and reducing the cost of dispute resolution for countries and the state. This takes us away from the basic idea of mediation, which is to enable the disputing parties to make their own decisions by collaborating, to encourage them to be responsible for making and enforcing the decision, and to acquire more conflict management skills. The article aims to reveal the purpose of the mediation process and to determine the preconditions for the proper application of this method of conflict resolution in Lithuania.

SANTRAUKA

Pasaulyje plačiai ieškoma būdų, kaip efektyviau užtikrinti žmogaus teisių bei teisėtų interesų apsaugą ir įvairius ginčus spręsti ekonomiškiau. Nuolat augantis bylų skaičius teismuose, viena vertus, rodo didelį teisingumo prieinamumą, kita vertus, parodo mažėjantį žmonių gebėjimą gyventi santarvėje ir savo konfliktus spręsti savarankiškai. Ginčo mediacija yra būdas išvengti valstybės intervencijos į tarpasmeninius santykius ir užtikrinti šalių apsisprendimo laisvės sprendžiant jų nesutarimą įgyvendinimą. Pasaulinės tendencijos ir jų atspindys Lietuvoje rodo, kad mediacija vis aktyviau naudojama kaip priemonė spręsti didelio teismų krūvio problemą bei mažinti šalims ir valstybei ginčo sprendimo lėšas. Tokiu būdu tolstama nuo pamatinės mediacijos idėjos – įgalinti ginčo šalis pačias priimti sprendimus ir skatinti jas būti atsakin-

RAKTAŽODŽIAI: mediacija, šalių apsisprendimo laisvė, ginčas, bylinėjimasis teisme, mediatorius.

KEY WORDS: mediation, self-determination of parties, dispute, litigation, mediator.

gas už sprendimo priėmimą ir vykdymą, įgyti daugiau konfliktų valdymo įgūdžių. Straipsnyje siekiama atskleisti mediacijos proceso tikslą bei išsiaiškinti prielaidas tinkamai taikyti šį konfliktų sureguliuojimo būdą Lietuvoje.

IVADAS

Mediacija, kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas, suteikia šalims galimybę atkurti tarpusavio sąveiką bei pačioms priimti sprendimą, o šiame kelyje joms talkina kvalifikuotas specialistas – mediatorius. Šis procesas nėra socialinė inovacija nei užsienio, nei Lietuvos praktikoje. Tai sudėtinguose ir įtemptuose tarpasmeniniuose santykiuose plačiai taikoma komunikacijos technika – bendravimas per tarpininką. Mediatoriaus kaip tarpininko tarp ginčo šalių pozicija yra lemtingai svarbi proceso sėkmei, nes laiduoja šalių saugumą procese, sukuria prielaidas vėl gerbti vienam kitą bei skatina imtis konstruktyvaus dialogo ir kooperacijos.

Pastaraisiais metais civilinėje ir administracinėje justicijoje Lietuvoje itin daug dėmesio pradėta skirti mediacijos integravimui į ikiteisminę ir teisminę ginčų sprendimo sistemą. Naudodamiesi mediacija, įstatymų leidėjas ir teisės politiką formuojantys subjektai siekia daugiau ginčų baigti taikos sutartimis, taupyti šalių ir valstybės lėšas, mažinti teisėjų ir teismų darbo krūvį. Tikimasi, kad platus mediacijos taikymas be didelių finansinių investicijų operatyviai išspręs daugelį įsisenėjusių teisinės sistemos problemų, pakeis visuomenės mentalitetą konfliktų sprendimo atžvilgiu.

Manytina, kad 2020 m. valstybės vykdomas mediacijos skatinimas Lietuvoje pasieks, matyt, aukščiausią tašką. Numatoma, kad nuo 2020 m. sausio 1 d. įsiga-

lios Mediacijos įstatymo nuostatos, numatančios mediacijos kaip privalomos ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos šeimos ginčiuose, sprendžiamuose ieškinio teiseną, taikymą. Nors ši naujovė dar nesukėlė didesnių diskusijų visuomenėje, klausimas nepaprastai aktualus. Per metus Lietuvoje kyla daugiau kaip 15 000 ginčų, kurie nuo 2020 m. sausio 1 d. iki teismo privaloma tvarka bus sprendžiami mediacijos būdu (*Nacionalinė teismų administracija*, 2019). Tai reiškia, kad mažiausiai 30 000 asmenų tiesiogiai susidurs su mediacija ir turės galimybę šį procesą išbandyti ir įvertinti. Tam, kad taikaus ginčų sprendimo skatinimo per mediaciją idėja būtų įgyvendinta, būtinas aiškus visuomenės lūkestis ir aiški mediatorių pozicija mediacijos tikslų atžvilgiu. Deja, šandien šio aiškumo trūksta. Praktikuojantys mediatoriai turi skirtingą suvokimą apie tai, ko yra siekiama mediacijos procesu, o ginčo šalys dažniausiai perima jų teisininkų nuomonę dėl mediacijos kaip pirminio ginčo sprendimo būdo, kurį galima „pabandyti“ prieš tikrąjį ginčo sprendimą teisme, ir nesusimąsto apie tikrąją jo vertę bei prasmę.

Žvelgiant iš mokslinės perspektyvos, akivaizdu, kad mediacijos teorija Lietuvoje nėra plačiai nagrinėta. Rengiantis privalomos mediacijos taikymui, socialinė medija mirga nuo užsakomųjų straipsnių šia tema, tačiau nėra iki galo aišku, kas tai per procesas ir koks yra jo

pamatinis tikslas. Ar dalies teisininkų pašaipei nuomonė, kad mediacija nėra „rimtas“ procesas, yra teisinga? Ar teisūs tie, kurie teigia, kad mediacija kaip tik yra didelių šalių, jų atstovų ir mediatoriaus pastangų reikalaujantis procesas, kurio rezultatai gali pranokti teismo sprendimą, jei pasiektą susitarimą vertinsime per šalių tarpusavio sąveikos atkūrimo ir asmenybių tobulėjimo prizmę? Straipsnyje nagrinėjami mediacijos tikslai ir per jų suvokimą formuojama mediacijos samprata. Tokia analizė leis

visiems su šiuo procesu susiduriantiems asmenims geriau suvokti mediacijos idėją, sukurs prielaidas išvengti netinkamo jos taikymo bei galimai įkvėps įvairių sričių mokslininkus imtis ateities tyrimų šioje srityje. Mediacija nėra ir negali būti vien tik teisinių tyrimų objektas, nes pati savaime nėra teisinė kategorija. Šis procesas ir su juo susiję klausimai yra vis dar neištyrinėtų filosofijos, religijotyros, kultūrologijos, komunikacijos, ekonomikos ir kitų sričių mokslinių problemų epicentre.

1. MEDIACIJOS IŠTAKOS

Turbūt neįmanoma nustatyti, kokioje pasaulio šalyje ir situacijoje atsirado mediacija, nes akivaizdu, kad tai vienas seniausių ginčų sprendimo būdų, kuris yra senesnis nei formalus ginčo sprendimas teisme bei būdingas visoms senosioms bendruomeninėms santvarkoms.

Senovės Kinijoje priešiški sprendimų priėmimo būdai, asmens savigny buvo laikomi natūraliosios harmonijos griovėjais. Ginčams spręsti buvo siūloma pasitelkti įtikinėjimą ir tarpusavio susitarimą. Anot J. Folbergo (1983: 4), iki šių dienų Kinijoje plačiai taikoma mediacija. Japonijoje mediacija ir sutaikinimas nuo senovės iki šių dienų yra ypatingai svarbūs. Būtent todėl, kad šioje valstybėje plačiai taikomi šie alternatyvūs ginčų sprendimo būdai, joje yra palyginti mažai teisininkų. Mediacija buvo ir yra plačiai praktikuojama Afrikos valstybėse. Šiame regione didelę reikšmę turi mediatoriaus autoritetas, nes bendruomenėse šias pareigas užimdavo ir užima labiausiai gerbiami jos nariai.

Mediatoriais nuo seno tarnaudavo religiniai vedliai. Idėja rasti taikų susitarimą artima daugeliui religijų. Pavyzdžiui, mediacija yra puikiai suderinama su biblinėmis atleidimo, susitaikymo ir atkūrimo vertybėmis. Krikščioniškoji mediacija pritaikoma skirtingais lygmenimis. Pasak F. Mathews-Giba (2000: 1696–1700), viduramžiais plačiai taikyta popiežių mediacija, kurios būdu buvo sėkmingai sprendžiami ginčai tarp krikščionių kilmingųjų žemvaldžių. Vienas iš žinomiausių modernių laikų popiežių mediatorių – Jonas Paulius II, sėkmingai išsprendęs Argentinos ir Čilės ginčą dėl Ugnies žemės salyno salų. „Apeliavimas į religines ir transcendentines vertybes yra stipri motyvacija sprendžiant ginčus“ (Mathews-Giba 2000: 1700). Šiuolaikinėje praktikoje krikščioniškosios vertybėmis grįstas mediacijos procesas siūlomas visuomenei per įvairias institucijas (pvz., Krikščioniškojo taikymo centro veikla JAV) arba, atsižvelgiant į šalių poreikius konkrečiame ginče, me-

diatoriai šias vertybes naudoja konflikto įrėminimo keitimui arba kurdami šalių motyvaciją susitarti. Lygiai taip pat mediacija nuo seno taikyta ir šiuo metu taikoma žydų bendruomenėse. Pasak R. A. Barucho Busho (2001: 1010–1011), Talmudas ir jo komentarai byloja, kad geras teisėjas yra tas, kuris skatina kompromisą tarp šalių ir siekia išvengti sprendimo priėmimo tada, kai galima šalis sutaukyti. Kompromiso siekimas judaizme yra etikos principas. Negana to, kompromiso paieška čia įkūnija dvi pamatinės vertybės: taiką ar susitaikymą bei geraširdiškumą (suprantamą kaip davimas daugiau, nei reikalauja pareiga). Mediacija artima ir islamo religijai. Anot Arifo A. Jamalo (2015: 6), Korane gausu nuostatų, nurodančių taikaus susitarimo svarbą, identifikuojančių mediaciją kaip teisėtą ir pageidaujamą priemonę taikai atkurti. Korano nuostatas papildė ir sustvirtino ankstyvoji mediacijos praktika. Pranašas Mahometas ir kiti religiniai bendruomenių vedliai tarnavo kaip mediatoriai privačiuose ir viešuosiuose ginčuose. Taigi susitaikymas visose minėtose religijose yra laikomas svarbia vertybe.

Įdomu, kad nuo seniausių laikų žinoma ir taikyta mediacija šiuolaikiniame pasaulyje buvo atgaivinta XX a. Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV). Šioje valstybėje mediacijos idėja nuo pirmųjų kolonizatorių išsilaipinimo naujojoje žemėje laikų siejosi su religiniais aspektais. Puritonų, kvakerių ir olandų naujakuriai naudojo mediaciją, arbitražą ir sutaikymą kaip priemones, užtikrinančias bendruomenės normų laikymąsi, o teisinę sistemą ir jos siūlomas priemones laikė paskutine galimybe (Cooper 1984 iš Mathews-Giba 2000: 1702). Vis dėlto nuo

šios tradicijos XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje buvo drastiškai nukrypta. Pramonės plėtra, pasauliniai karai, veiksmingų žmogaus teisių apsaugos mechanizmų suformavimas lėmė didelį piliečių aktyvumą ir bylinėjimosi teismuose masto augimą. Kad būtų užtikrintas sklandus teismų sistemos darbas, atitinkamai prireikė didžiulių finansinių išteklių. Svarbu paminėti, kad didelis bylinėjimosi mastas JAV dažnai yra siejamas ir su pasikeitusiu žmonių gyvenimo būdu, atitolumu nuo šeimos ir praradimu tradicinių priemonių palaikyti ryšį su kitu žmogumi. Pasak Judith A. Saul (2012: 3), išaugęs žmonių mobilumas ir urbanizacija lėmė tai, kad daugelis žmonių, susidūrę su konfliktais, neteko galimybės juos spręsti padedant bendruomenei ar taikant kitus tradicinius konfliktų sprendimo būdus. Tokioje situacijoje jie buvo priversti kreiptis į teismus su problemomis, kurios nėra lengvai išsprendžiamos taikant teisiamojo pobūdžio formalius procesus. Teismo sprendimai tokiose situacijose dažnai nepadedą sureguliuoti konflikto, tad jis tęsiasi kurdamas vis sudėtingesnes ir sunkiau ištaisomas pasekmes.

XX a. viduryje buvo plačiai diskutuojama apie šias ir kitas teismų sistemos veiklos problemas bei ieškoma būdų, kaip jas spręsti. Tokioje sudėtingoje situacijoje Harvardo universiteto profesorius Frankas E. A. Sanderis 1976 m. nacionalinėje konferencija dėl nepasitenkinimo teisingumo administravimu priežasčių (plačiai žinoma POUND konferencijos vardu) pristatė daugiadurio teismo (anglų k. *multidoor court*) koncepciją, kuri neatsiejama nuo plataus mediacijos taikymo (Sander&Crespo 2008: 670). Šios koncepcijos pagrindinė idėja yra ta, kad

ginčo šalims turi būti prieinamas ne tik bylinėjimasis teisme, tačiau ir kitos procedūros, alternatyvios teismui. Manoma, kad platesnis alternatyvaus ginčų sprendimų taikymas bus priemonė įveikti teismų veiklos sunkumus ir didinti žmonių pasitenkinimą ginčų sprendimu. Per kelis dešimtmečius JAV buvo pradėta vykdyti daugybė projektų, kurių didelė dalis buvo skirta mediacijos, kaip vieno pagrindinio alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, taikymui sprendžiant įvairius ginčus. Ilgainiui mediacijos taikymas buvo reglamentuotas teisės aktais. Mediacijos sėkmė buvo akivaizdi. Augo ginčo šalių pasitenkinimas ginčo sprendimo procesu, nes buvo tenkinamas jų poreikis spręsti ginčą neformaliai ir neprarandant kontrolės. Palaipsniui daugėjo mediacijos paslaugas teikiančių asmenų, teismuose plačiai pradėta tai-

kyti teisminė mediacija, t. y. mediacija, kuria gali naudotis bylos šalys savo iniciatyva ar teismo siūlymu, ginčą jau nagrinėjant teisme. Taigi mediacija kovoje su civilinės justicijos krize buvo pasitelkta kaip priemonė mažinti teismų darbo krūvį, o jos populiarumą JAV lėmė tai, kad taikant mediaciją, šalims buvo siūlomas visiškai kitoks, nei įprastas bylinėjimasis, procesas.

Pasiteisinusi JAV praktika įkvėpė ir kitas pasaulio valstybes ieškoti alternatyvų ginčų sprendimui teisme. XXI a. pradžioje šis alternatyvus ginčų sprendimo būdas jau buvo plačiai taikomas ne tik JAV, bet ir daugelyje Afrikos valstybių, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje ir Europos Sąjungoje, tarp jų ir Lietuvoje, atgaivintos ir stiprinamos jo taikymo tradicijos Kinijoje, Japonijoje, kitose Azijos valstybėse bei Artimuosiuose Rytuose.

2. MEDIACIJOS TIKSLAS: PLAČIOJI TURINIO PERSPEKTYVA

Dažniausiai mokslo doktrinoje, teisėkūroje ir praktikoje mediacija suprantama kaip procesas, kai nešališkas trečiasis asmuo, kuriam nesuteikta teisė priimti sprendimą, padeda ginčo šalims išspręsti jų ginčą. Šis mediacijos apibrėžimas yra lakoniškas ir tik iš pirmo žvilgsnio atspindi mediacijos idėjos prasmę. Žvelgiant giliau, po šia sąvoka slepiasi daug skirtingų procesų, kurie savo tikslais ir jiems pasiekti naudojamomis priemonėmis yra labai skirtingi. Daugelis mediatorių, advokatų, teisėjų skirtingai supranta mediacijos tikslus ir mediacijos vardu vadina gana skirtingus procesus, šitaip sukeldami painiavą ginčo sprendimo ieškančioms šalims. Media-

toriaus požiūris į mediaciją labai stipriai yra veikiamas tiek išorinių, tiek ir vidinių faktorių. Pradedant nuo mediacijos mokyklų, kurios lavina mediatorius taikydamos skirtingus modelius ir mediacijai keldamos skirtingus tikslus, baigiant asmeninėmis mediatoriaus savybėmis ir puoselėjamomis vertybėmis, kurios tam pačiam procesui gali suteikti skirtingas kryptis. Taigi egzistuoja daug ir skirtingų požiūrių į sąvoką, kurią daugelis apibrėžia vienodai.

Mediacijos tikslo iškėlimas yra svarbus dėl to, kad jis suteikia kryptį mediacijos sistemai. Modeliuojant mediacijos paslaugų teikimo sistemas, rengiant jose dirbsiančius mediatorius svarbu suvok-

ti, kokio rezultato yra siekiama. Pavyzdžiui, ar mediacija yra naudojama kaip priemonė stiprinti visuomenės narių tarpusavio ryšius ir tobulinti tarpasmeninę žmonių sąveiką? Ar jos tikslas yra mažinti teismo darbų krūvį ir eliminuoti iš teisminės sistemos ginčus, kurie gali būti sėkmingai išspręsti šalių susitarimu, šitaip didinant teismų prieinamumą? O gal mediacijos tikslas yra taupyti lėšas ir laiką bei siekti sprendimo operatyvumo? Nuo išsikeltos tikslo priklausys ir mediatoriaus funkcijos procese. Jeigu mediacijos procese bus siekiama tik ginčo išsprendimo, taupant laiką atrodys racionalu mediatoriui pasidalinti su šalimis savo žiniomis ir patirtimi bei parodyti joms, koks jų ginčo sprendimas būtų racionaliausias. Jeigu sieksime tobulinti tarpasmeninę ginčo šalių sąveiką, logiška tikėtis iš mediatorių, kad jie stiprins šalių bendravimo įgūdžius, ieškos giluminių konflikto priežasčių bei sieks skatinti šalių bendradarbiavimą, savarankiškumą pasirenkant tinkamiausius ginčo sprendimo būdus, kvies prisiiinti atsakomybę už savo pasirinkto sprendimo vykdymą.

Mediacijos proceso ypatumai priklauso nuo trijų kintamųjų: 1) ginčo pobūdžio; 2) ginčo šalių specifikos; 3) mediatoriaus. Taigi nepakanka išsikelti tikslo paslaugas teikiančio subjekto nuožiūra. Gali kilti problemų, kai mediacijai tikslą išsikėlęs subjektas ar jų grupė netenkins paslauga naudotis norinčių ar privalančių asmenų poreikių. Egzistuoja stiprus ryšys tarp keliamo mediacijos tikslo ir besiginčijančių asmenų poreikių ginčo sprendimo procedūros atžvilgiu. Aki vaizdu, kad kiekvienos mediacijos metu turime sužinoti ir paslaugos gavėjo tiks-

lą, t. y. išsiaiškinti šalių poreikius ir pasirinkti jiems tinkamiausią mediacijos strategiją. Taip pat, siekiant mediacijos sėkmės, būtina atsižvelgti ir į medijuojamo klausimo ypatybes. Kai kurie teisiniai klausimai dėl savo pobūdžio ir svarbos visuomenei negali būti sprendžiami šalių susitarimu. Pavyzdžiui, įvykdyto sunkaus nusikaltimo atveju teismas valstybės vardu, o ne nusikaltimą padaręs ir nuo jo nukentėjęs asmuo, priima sprendimą. O kitais atvejais, priešingai, valstybė skatina ginčo šalis prisiiinti atsakomybę už tarpusavio ginčo sprendimą ir susitarti joms priimtinu būdu, jeigu tai neprieštarauja viešajam interesui ir imperatyviam teisiniui reguliavimui. Pavyzdžiui, nutraukiant santuoką sutuoktiniai yra laisvi savo nuožiūra pasidalinti turtą, nuspręsti dėl jų vaikų gyvenamosios vietos ar išlaikymo.

Pasak F. Mathews-Giba (2000: 1704), mokslinėje literatūroje mediacijai keliama trijų lygmenų tikslai: 1) ginčo išsprendimo; 2) santykių atkūrimo; 3) dvasinio tobulėjimo.

Siauriausiu požiūriu mediacijos tikslu mokslinėje literatūroje įvardijamas siekis rasti ieškovo iškeltos problemos sprendimą (Mathews-Giba 2000: 1704). Pastebima, kad praktikoje dažniausiai tokia mediacijos tikslo traktuotė yra pateikiama teisės aktuose ir supaprastina visą mediacijos procesą iki problemos išsprendimo. Vadovavimasis tokia tikslo apibrėžtimi priartina mediaciją prie teismo proceso, o jo rezultatas visuomet yra vieno ar kitokio pobūdžio sprendimas, kuriuo atkurama formalioji teisinė taika.

Kodėl kritikuojamas siekis išspręsti ginčą? Svarbu atskleisti, kas slypi už šio siekio. Judith A. Saul (2012) teigia: „Su-

sitarimo sudarymas gali išspręsti problemą. Teismo sprendimas gali išspręsti problemą. Bet konfliktas tarp šalių gali nepasibaigti, o žmonės liks įkalinti negatyviame ir destruktiviame santykiuose. Sprendimas be konflikto transformacijos yra ir teismų problema, nes susitarimai, kurie pasiekiami paliekant šalis toliau konfliktuoti, yra rečiau vykdomi ir / ar tvarūs.“ Lygiai tą patį galime pasakyti apie mediacijos metu išspręstą ginčą, jei tarp ginčo šalių liko nuoskaudų, pykčio, nepasitikėjimo. Tokia taika nebus tvari. Šalys arba apskritai nutrauks savo bendravimą, arba joms bendradarbiaujant nuolat kils naujų problemų, kurios veiks destruktiviai, kels naujus jų ginčus ir skatins jų sprendimo procesus.

Paprastai tikslo išspręsti ginčą vedami mediatoriai naudoja galimą teismo sprendimą kaip kriterijų (Mathews-Giba 2000: 1704). Tai reiškia, kad jie mediacijoje skiria didelį dėmesį šalių supažindinimui su teismų praktika jų analizuojamam klausimui ir apriboja šalių galią rasti kitą, unikalią, jų situacijoje jiems geriausiai tinkantį sprendimą. Tačiau ar teismuose stengiamasi išspręsti trapių ir komplikuočių tarpasmeninių santykių klausimus? Tikrai ne, teismai atkuria tarp šalių teisinę taiką, t. y. išsprendžia ginčą iki tokio lygio, kad neegzistuočių joks teisinis pagrindas kuriai nors iš šalių kelti savo reikalavimus. Deja, teisinė taika nėra tvari, nes tik į ginčo išsprendimą orientuotų procesų metu nėra atsižvelgiama į šalių emocinius poreikius bei nėra rūpinamasi, kaip šalys bendraus ateityje. Praktikoje šią siaurąją sampratą būtina plėsti, ją papildant įvairiais šalių tarpusavio sąveikos klausimais.

Mediacijos teorijos klasikas Leonardas Riskinas (1996) nurodo, kad mediacijai perduoti klausimai gali būti labai skirtingi, t. y. mediatorius gali susidurti tiek su siaurais, daugiausiai su piniginiiais mokėjimais susijusiais klausimais, tiek ir su plačiais, net trečiųjų asmenų, kurie nedalyvauja mediacijoje, interesais susijusiais klausimais. Iškiriamos keturios spęstinų klausimų grupės: 1) bylinėjimosi klausimai; 2) „verslo“ klausimai; 3) asmeniniai, profesiniai ir santykių klausimai; 4) bendruomeniniai klausimai. Remiantis F. Mathews-Giba (2000: 174) išgrynintais mediacijos tikslo nustatymo lygmenimis, L. Riskino įvardinti 1 ir 2 klausimai būtų sprendžiami siekiant tiesiog išspręsti ginčą, o 3 ir 4 klausimai jau rodytų mediacijos platesnio pobūdžio tikslą – atkurti ginčo šalių tarpasmeninę sąveiką.

Atkreiptinas dėmesys, kad L. Riskino klasifikacija yra pritaikyta verslo ginčo sričiai. Tačiau žvelgiant plačiai akivaizdu, kad tą patį standartą galime pritaikyti ir kituose ginčiuose. Pavyzdžiui, šeimos ginčiuose lygiai taip pat galime išskirti tuos klausimus, kurie yra paprastai sprendžiami teisme (vaiko gyvenamosios vietos nustatymas, išlaikymas, bendravimo su atskirai gyvenančiu tėvu tvarka), taip pat galime mediacijos būdu spręsti ir kitas su jais susijusias problemas, pavyzdžiui, patenkinti atskirai gyvenančio tėvo lūkesčius dėl vaiko auklėjimo ar neplanuotų išlaidų vaikui pasidalijimą. „Verslo“ klausimams šeimos mediacijoje galėtų būti prilyginti visi klausimai, kuriuos būtina išspręsti tam, kad pasiektas sprendimas būtų sėkmingai įgyvendintas. Plačiai suprantant me-

diacijos tikslą, neišvengiamai susiduria-me su būtinybe patenkinti ir kitus šalių poreikius, kurių ignoravimas mediacijos metu priimtą sprendimą tolintų nuo socialinės taikos, t. y. tikro šalių tarpusavio sąveikos atkūrimo. Tai asmeniniai ir šalių santykių klausimai, kurie šeimos ginčiuose dažnai yra kertinis konflikto akmuo. Neišsprendus šių klausimų, net ir radus taikų kitų klausimų sprendimą, kyla grėsmė tokių susitarimų tvarumui. Galų gale „bendruomenės“ klausimai ir šeimos mediacijoje yra aktualūs, kai ginčo šalys ir mediatorius suvokia, kad mediacijos būdu rastas sprendimas gali turėti įtakos trečiųjų asmenų teisėms bei pareigoms, ir siekia, kad nebūtų sukurtos situacijos, kai galėtų būti pažeidžiamos trečiųjų asmenų teisės. Pavyzdžiui, daugelis šeimos mediatorių vertina vaiko įtraukimą į mediaciją vienokia ar kitokia forma, kad būtų galima išklaudyti jo nuomonę; arba sprendžiant jo bendravimo su atskirai gyvenančiu tėvu klausimą, atsižvelgimą ne tik į tėvo, bet ir vaiko bei jo senelių teisę matytis.

Profesoriaus L. Riskino mediacijoje spręstinių klausimų klasifikacija gali būti papildyta ir penktuoju elementu – asmenybės tobulėjimo klausimais. Pasak F. Mathews-Giba (2000: 1704), tai plačiausia mediacijos tikslo samprata. Išskėlus tokį tikslą, mediacijoje atkuriama šalių tarpusavio sąveika, išsprendžiamas ginčijamas klausimas ir papildomai suteikiama naujų bendravimo ir konfliktų sprendimo įgūdžių, praturtinama dvasiškai ir suteikiama galimybė suvokti, kokią pamoką joms suteikė konfliktas. Šio lygmens tikslas ypač svarbus ilgalai-kiuose, pavyzdžiui, šeimos, darbo, vers-

lo santykiuose, kada šalys po ginčo išsprendimo turi tęsti savo bendravimą, ir jo kokybė iš esmės priklauso nuo to, kiek sprendžiant ginčą buvo atkurta jų tarpasmeninė sąveika ir pasiekti asmenybės tobulėjimo tikslai. Siekiant asmenybių tikslo tobulėti, priklausomai nuo šalių specifikos gali būti ugdomos tam tikros religinės ar pasaulėžiūros vertybės. Pavyzdžiui, krikščioniškosios mediacijos samprata diktuoja ir specifinį mediacijos tikslą. Pasak Krikščioniškojo taikinimo vadovo (2019) rengėjų, mediacijos paskirtis šlovinti Dievą per meilę artimui ir padėti ginčo šalims išmokti pakeisti požiūrį ir elgesį tam, kad būtų išvengta panašių konfliktų ateityje.

Be mediacija spręstinių klausimų kriterijaus, kalbant apie mediacijos tikslą, svarbus yra ir mediatoriaus vaidmuo. Mediacijos procesas ir rezultatas didele dalimi priklausys nuo to, kurį kelią pasirinks mediatorius. Paprastai, klasifikuojant mediatorių atliekamus vaidmenis, atspirties tašku renkamasi klasikinę mediacijos dilemą: ar mediatorius gali vertinti šalių pozicijas, prognozuoti galimą teismo sprendimą ir siūlyti savo sprendimų variantus?

Ribiniai taškai šioje klasifikacijoje yra klasikiniai vertinamasis ir lengvinantysis mediacijos modeliai. Pasak L. Riskino (1996: 24), vertinamąją strategiją taikantis mediatorius daro prielaidą, kad ginčo šalys nori arba turi būti nukreiptos tam tikro tinkamo (atitinkančio teisę ir praktiką) sprendimo link, o mediatorius tokią pagalbą gali suteikti atsižvelgdamas į savo žinias, patirtį ir nešališkumą. Mediatorius, kuris taiko lengvinančią mediaciją, daro prielaidą, kad šalys yra protingos,

gali dirbti drauge, suprasti situaciją geriau nei mediatorius, taigi gali ir sugalvoti geresnius jų situacijai sprendimus.

Vertinamosios mediacijos metu yra sudėtinga spręsti platesnio turinio problemas ir žvelgti toliau nei konkretūs šalių keliami reikalavimai. Toks požiūris yra būdingas teisininkams, ypač advokatams ir teisėjams, kurie paprastai sureikšmina formaliuosius ginčo aspektus ir nepakankamai dėmesio skiria kitiems klausimams, kuriuos sureguliuoti žmonėms sąveikaujant yra net svarbiau. Aki vaizdu, kad šiuo atveju yra keliamas siaurasis mediacijos tikslas – ieškoma ginčo sprendimo. Tuo tarpu skatinamosios mediacijos atveju klausimų, kurie sprendžiami medijuojant, ratas yra neribojamas. Tik nuo mediatoriaus bei šalių priklauso, kokių sprendinių problemų sąrašą jie sudarys. Tokia mediacija gali šalims padėti atkurti jų tarpasmeninę sąveiką ir ugdyti jas. Žinoma, lengvinančiosios mediacijos taikymas reikalauja didesnio psichologinio pasirėmimo ir komunikacinių gebėjimų. Taip pat tokiai

mediacijai reikalingas mediatoriaus gebėjimas susilaikyti nuo vertinimo ir savo nuomonės, pozicijos ar vertybių primetimo ginčo šalims. Anot Mathews-Giba (2000: 1705), mediatoriui kylantis iššūkis yra rasti bendrumą tarp ginčo šalių. Šis siekis gali būti realizuojamas tik taikant lengvinančiąją mediaciją, nes atskiria šį procesą nuo bylinėjimosi teisme, kur tokio bendrumo nėra ieškoma. Ginčiuose sprendžiant tik formaliuosius teisinius klausimus, apskritai neįmanoma rasti bendrumo tarp šalių, nes jų pozicijos yra skirtingos. Bendrumui rasti būtina atsiitraukti nuo ginčo esmės ir ieškoti jo per bendras vertybes, pozityvią patirtį ar interesus. Vertinamosios mediacijos metu įmanoma rasti tik formaliųjų klausimų bendrumą. Įmanoma išsiaiškinti abiejų šalių norą sutaupyti laiko ir pinigų, atsikratyti erzinančios ir dėmesio reikalaujančios problemos ją išsprendžiant, bet nepanaikinant jos atsiradimo priežasčių ir neužtikrinant kompetencijos, reikalingos spręsti konfliktus ateityje, augimo.

3. MEDIACIJOS TIKSLO FORMALIOJO APIBRĖŽIMO PROBLEMA LIETUVOJE

Mediacija Lietuvoje

Mediacija Lietuvos moksle ir praktikoje pradėta plačiau tyrinėti ir taikyti praėjusio dešimtmečio viduryje. Labiausiai įkvėpė plačiau ir institucionalizuotai taikyti šį procesą Teisminės mediacijos pilotinis projektas, kuris buvo pradėtas įgyvendinti 2005 m. ir palaipsniui, žingsnis po žingsnio, nuo vieno teismo ir kelių mediacijai perduotų bylų per metus pasiekė tai, kad teisminė mediacija šian-

dien gali būti taikoma visose civilinėse ir administracinėse bylose, kuriose galima taikos sutartis, o bylų, perduotų teisminei mediacijai, skaičius nuolat auga. 2008 m. priimtas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas (nuo 2017 m. – Mediacijos įstatymas), kuriuo buvo įgyvendinta 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų, ir įtvirtinti neteisminės mediacijos, kuria

šalys gali naudotis ginčiuose prieš krei-
pantis į teismą, teisiniai pagrindai. Per
penkmetį nuo šio įstatymo įsigaliojimo
teisminė mediacija ir toliau plėtojosi, o
neteisminės mediacijos atveju jos taiky-
mo mastas nepasikeitė. Impulsą giliau
integruoti mediaciją į teisinę sistemą ne-
abejotinai davė Taikinamojo tarpininka-
vimo (mediacijos) plėtros Lietuvoje kon-
cepcija (2015), kurioje buvo identifikuot-
as poreikis nustatyti detalų ir aiškų
taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos)
reglamentavimą, sukurti teises prielai-
das taikinamajam tarpininkavimui (me-
diacijai) ir skatinti jo plėtrą civiliniame,
baudžiamajame ir administraciniame
procesuose, sudaryti sąlygas paprasčiau
ir efektyviau spręsti ginčus, mažinti teis-
mų darbo krūvį. Įgyvendinant šią kon-
cepciją, buvo priimta nauja Taikinamojo
tarpininkavimo civiliniuose ginčiuose
įstatymo redakcija (ja pakeistas ir įstaty-
mo pavadinimas, toliau – Mediacijos
įstatymas), kurioje pirmą kartą Lietuvoje
buvo nustatyti kvalifikaciniai reikalavi-
mai mediatoriams, mediacijos institucinė
sistema bei reglamentuotas privalomos
mediacijos taikymas. Įstatymui įgyven-
dinti 2018 m. gruodžio 31 d. Lietuvos
Respublikos teisingumo ministras įsaky-
mu patvirtino net 10 įvairių teisės aktų,
susijusių su naujos mediacijos sistemos
Lietuvoje funkcionavimo užtikrinimu.
Teisminė mediacija yra reglamentuojama
ne tik Mediacijos įstatymu, bet ir Civi-
linio proceso kodekso nuostatomis, o de-
talizuota Teisėjų Tarybos patvirtintomis
teisminės mediacijos taisyklėmis.

Praktikoje mediacijos taikymo mastą
yra labai sunku nustatyti. Tik teisminės
mediacijos atveju galima vadovautis ofi-

cialiąja statistika. Pasak Nacionalinės
teismų administracijos (2019), 2018 m.
teisminei mediacijai buvo perduotos 452
bylos, kurių beveik pusė (48 proc.) buvo
baigtos taikos sutartimis. Neteisminės
mediacijos atveju dėl mediacijos konfi-
dencialumo ir ypatingai reto mediatorių
veiklos korporatyvumo, įvykdytų media-
cijų skaičiaus negalima identifikuoti,
tačiau akivaizdu, kad jis nėra didelis.
Nors mediacijos praktika auga lėtai, jau
kelerius metus stebimas didelis įvairių
sričių specialistų domėjimasis šia alter-
natyva bylinėjimuisi. Įvairios institucijos
ir organizacijos nuolat organizuoja mo-
kymus mediacijos tematika, plečiasi nuo
2019 m. sausio 1 d. veikiantis Lietuvos
mediatorių sąrašas, atsiranda vis dau-
giau šia paslauga besidominčių klientų.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad
šiuo metu Lietuvoje yra kuriamos ir to-
bulinamos mediacijos taisyklės, formuo-
jama mediacijos institucinė sistema, ren-
giami mediatoriai ir laukiama mediacijos
paslaugų ženkliaus padidėjimo 2020 m.
sausio 1 d., įsigaliojus Mediacijos įstaty-
mo nuostatomis, įtvirtinančioms media-
ciją kaip privalomą ikiteisminę šeimos
ginčų, sprendinių ginčo teisena, sprendi-
mo tvarką.

Mediacijos tikslo apibrėžtis Lietuvos Respublikos teisės aktuose

Sistemiškai analizuojant pagrindinio
Lietuvos neteisminę mediaciją reguliuo-
jančio teisės akto nuostatas, akivaizdu,
kad įstatymo leidėjas nėra suformulavęs
mediacijos tikslo. Mediacijos įstatymo
2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad „Me-
diacija – ginčų sprendimo procedūra,

kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą“. Ši sąvoka leidžia mums nustatyti mediatoriaus funkciją – tai pagalba šalims sprendžiant ginčą, tačiau nepadaeda mums rasti atsakymą į klausimą, kokio tikslo yra siekiama šiuo procesu. Žvelgiant iš kitos pusės, įstatyme nemažai dėmesio skiriama taikos sutarčiai. Teigina, kad greičiausiai įstatymų leidėjas orientuoja mediacijos procese siekti taikos sutarties, t. y. rasti taikius ginčo sprendimo būdus. Taigi, įstatymų leidėjas orientuoja mediaciją į taikos sutarties sudarymą, t. y. į ginčo išsprendimą, kas atitiktų siauriausią mediacijos tikslą.

Teisminės mediacijos tikslo apibrėžtis Lietuvos Respublikos teisės aktuose

Teisminę mediaciją suprantant kaip tam tikrą civilinio proceso dalį, teisės aktų analizę reikia pradėti nuo Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostatų. Šiame teisės akte įtvirtinta, kad vienas iš civilinio proceso tikslų yra kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių. Kaip matome, įstatymų leidėjas orientuoja teismus į greitą taikų ginčų sprendimą, tačiau taika suprantama kaip formalioji taika, kuomet iš šalių tarpusavio santykio eliminuojama galimybė kelti reikalavimus, kitaip tariant, kreiptis į teismą, o ne kaip materialioji taika, kai randamos ir pašalinamos šalių ginčą sukėlusios priežastys ir ginčo šalys iš tikrųjų, o ne tik formaliai, susitaiko ir toliau sąveikauja tarpusavyje. Ši Civilinio proceso kodekso formuluotė yra tinkama teismo procesui, tačiau per siaura teisminei mediacijai.

Teisminės mediacijos taisyklės (2018) šiuo klausimu yra informatyvesnės. Taisyklių 4 punkte nustatyta, kad: „Teisminės mediacijos paskirtis – užtikrinti konstruktyvų ginčo šalių dialogą ir derybų pažangą, siekiant kuo greičiau mažiausiomis sąnaudomis išspręsti teismui perduotą ginčą ir išsaugoti santykių tarp ginčo šalių tęstinumą bei informacijos konfidencialumą.“ Šios nuostatos analizė leidžia išskirti net keletą mediacijos tikslų: 1) ginčo sprendimo sąnaudų mažinimas; 2) tolesnių santykių tarp šalių išsaugojimas; 3) informacijos konfidencialumo išsaugojimas. Konstatuotina, kad šiose taisyklėse mediacijos tikslas yra suprantamas plačiau, t. y. įvertinant ir būtinybę išsaugoti ginčo šalių tarpusavio santykius. Šis poįstatyminis teisės aktas yra taikomas tik teisminei mediacijai. Teisminės mediacijos paslaugas civilinėse bylose teikia absoliučia dauguma atvejų mediatoriai – teisėjai ir tik išskirtiniais atvejais (pavyzdžiui, nėra teisėjo – mediatoriaus, kuris sutiktų bylą spręsti teisminės mediacijos būdu) byla perduodama kitiems mediatoriams (Civilinio proceso kodeksas 2002: 231¹ str. 2 d.). Administracinių bylų teisenos įstatymas šiuo atveju dar griežtesnis – administracinėse bylose teisminės mediacijos paslaugas teikti gali tik teisėjai – mediatoriai (Administracinių bylų teisenos įstatymas 1999: 79¹ str. 4 d.).

Grėsmės sklandžiai mediacijos plėtrai Lietuvoje

Atsižvelgiant į tai, kad Mediacijos įstatyme (2017), svarbiausiame Lietuvos teisės akte, reglamentuojančiame neteisminę mediaciją, įtvirtinta mediacijos

tikslo apibrėžtis atspindi siekį išspręsti ginčą, o ne siekti šalių tarpusavio sąveikos atkūrimo ir asmens tobulėjimo, identifiкуotina grėsmė, jog mediacija laikui bėgant praras savitumą ir nebebus efektyvi. Kaip buvo minėta anksčiau, mediacija JAV XX a. buvo grindžiama poreikiu rasti alternatyvą teismo procesui. J. A. Saul (2012: 5) nurodo, kad „nepaisant to, jog šis procesas visuomet vienaip ar kitaip būdavo susijęs su teisiinių klausimų sprendimu, mediacija kėlė lūkesčius, kad tai bus naujas kelias, kurio šerdis yra šalių apsisprendimas, o bendradarbiavimu grįstas procesas žadėjo kūrybiškus sprendimus bei abiejų šalių laimėjimą, t. y. užtikrinimą, jog bus tenkinami abiejų šalių poreikiai. Realybė pasirodė kiek kitokia. Mediacija nepasiekė iškeltų tikslų, nes šiam procesui vadovaujantys mediatoriai vedė jį iš esmės taip pat, kaip ir teisminius procesus, nes orientavosi į ginčo išsprendimą ir dažnai ignoruodavo šalių apsisprendimo idėją (Saul 2012: 5). Ši grėsmė šiandien yra aktuali ir Lietuvai. Mediacijos tikslu įvardijant tik siekį išspręsti ginčą taikiai, kyla klausimas, kokia strategija vadovaujantis šio tikslo bus siekiama? Akiivaizdu, kad mažiausiai pastangų ir laiko sąnaudų kainuojanti strategija yra vertinamoji mediacija, kai mediatorius (dažniausiai teisininkas), pasinaudodamas savo žiniomis ir patirtimi, atskleidžia šalims tikėtiną teismo sprendimą bei pasiūlo kitus, jo nuomone, šalims tinkamesnius sprendimo variantus. Turint omenyje, kad tarp Lietuvoje teisę teikti mediacijos paslaugą sudarančių asmenų absoliuti dauguma yra teisininkai (Vals-

tybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba, 2019), tokia grėsmė tik didėja. Užsienio valstybėse atlikti tyrimai rodo, kad mediatoriai, kurie yra teisininkai, teikdami mediacijos paslaugą dažniau taiko vertinamąjį mediacijos stilių ir riboja šalių apsisprendimo laisvę mediacijos procese, priešpriešindami jai tikslą apsaugoti jų interesus. Šį teiginį įrodo K. Douglas ir B. Batagol (2014) atliktas įvairių tyrimų JAV, Kanadoje ir Australijoje apibendrinimas. Mokslininkės nustatė, kad medijuojantys teisininkai yra linkę dominuoti ir palieka šalims mažiau galimybių paveikti proceso eigą. Toks jų požiūris iš esmės dera tik su įvertinamosios mediacijos strategija. Taigi teisininkai, tiek mediatoriaus, tiek ir šalies atstovo vaidmenyse, orientuoja mediacijos procesą ne į santykių tarp ginčo šalių atkūrimą, o į ginčo, t. y. konkretaus probleminio klausimo, išsprendimą. Šito priežastys yra susijusios su teisininkų rengimo specifika (orientavimas į klientų teisių gynimą teisme), taip pat psichologinių įgūdžių dirbti su konfliktuojančiais asmenimis trūkumu.

Kalbant apie teisminę mediaciją ir jos tikslą, paradoksalu, kad Lietuvos teisės aktuose yra įtvirtintas platesnio pobūdžio tikslas. Vien teisminės mediacijos specifika (ginčas jau perduotas spręsti teismui), mediatoriaus (absoliučia dauguma atvejų teisėjo) ir ją organizuojančios institucijos (teismo) pobūdis kaip tik sukuria prielaidas vyrauti vertinamajam mediacijos stiliui. Landerkinas ir Pirie savo publikacijoje (2003: 261) labai taikliai pažymėjo, kad „teisminės mediacijos tikslas turi būti suderintas su tei-

sėjų turimų žinių ir įgūdžių lygiu. Jei tokios mediacijos tikslu laikomas teismo darbo krūvio ir šalių sąnaudų mažinimas, mediacija gali būti atliekama įvertinamuoju stiliumi, šitaip panaudojant teisėjo turimus įgūdžius ir patirtį.“ Taigi, jei keliame siauriausią tikslą teisminei mediacijai, tikėtina, kad ginčas bus sėkmingai išspręstas teisėjo – mediatoriaus. Tiesa, šie autoriai nurodo kitą grėsmę, kurią jau pradedame jausti ir Lietuvos teisminės mediacijos praktikoje. Teisminė mediacija jokių būdu negali tapti „jėgos“ mediacija, kai šalys yra spaudžiamos susitaikyti, nusileisti, eiti į kompromisą. Teisėjų įgūdžiai nustatyti šalių pozicijų stiprybes ir silpnybes turi būti naudojami ne spausti jas susitarti bet kuria kaina, o padėti šalims rasti operatyvų ir sąžiningą jų nesutartimo sprendimo būdą (Landerkin & Pirie 2003: 261). Tad teisėjai turi išsiugdyti naujus įgūdžius vesti derybas.

Kitas paradoksas yra tas, kad nors teisėjai universitetuose arba tobulinant jų kvalifikaciją daugiausiai yra mokomi teisinių dalykų, o ne psichologinių bendravimo įgūdžių, komunikacijos su skirtingų tipų asmenybėmis ypatumų ar derybų pagrindų, jiems, siekiantiems tapti teismo mediatoriais, vis tiek taikomi mažesni kvalifikaciniai reikalavimai nei kitiems asmenims, norintiems užsiimti mediavimo veikla. Pagal Mediacijos įstatymą, teisėjams (kaip ir advokatams, notarams ir antstoliams), turintiems ne mažesnę nei trejų metų darbo patirtį, nereikia laikyti mediatorių kvalifikacinio egzamino. Taip pat jiems tereikia išklausti 16 val. įvadinis mokymus media-

cijos tema (tuo tarpu visiems kitiems būsimiems mediatoriams būtina išklausti ne mažiau nei 40 val. mediacijos mokymus). Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad iki šiol Teisėjų taryba nėra nustačiusi teisėjų – mediatorių kvalifikacijos tobulinimo tvarkos, o tai vėl rodo nepakankamą dėmesį teisėjų, kurie yra teismo mediatoriai, kvalifikacijai. Keliamas klausimas, ar Teisminės mediacijos taisyklėse įtvirtintas tikslas nėra deklaratyvus? Akivaizdu, kad jam pasiekti nėra sukuriamos prielaidos.

Tam, kad aukščiau įvardytos grėsmė sumažėtų, būtina nustatyti ir įstatyminiu lygiu įtvirtinti aiškius mediacijos tikslus ir proceso orientaciją, suderinant šiuos aspektus su realiomis mediacijos paslaugas teikiančių subjektų galimybėmis tokius tikslus pasiekti. Neteisminės mediacijos atveju būtina įvardyti platų mediacijos tikslą, kuris orientuotų mediatorius ne tik į susitarimo radimą, bet ir santykio tarp šalių atkūrimą, jų konfliktų sprendimo kultūros ugdymą. Teisminės mediacijos atveju rekomenduojama susiaurinti mediacijos tikslą iki realaus, teisėjų įgūdžius ir žinias atitinkančio tikslo, t. y. ginčo išsprendimo. Kita vertus, galima pasirinkti ir kitą kelią, siekiant platesnio mediacijos tikslo, apimančio tarpasmeninės sąveikos tarp asmenų atkūrimą, sugriežtinti kvalifikacinius reikalavimus teisėjams mediatoriams, sulyginant juos su kitoms mediatoriaus statuso siekiančioms asmenų grupėms taikomais reikalavimais, bei leisti teisminės mediacijos paslaugas tiek civilinėse, tiek ir administracinėse bylose teikti mediatoriams, kurie nėra teisėjai.

IŠVADOS

Mediacija yra nuo seno pasaulyje žinomas ginčų sprendimo būdas, kurio ištakos siekia seniausius laikus. XX a. antroje pusėje ji pradėta plačiai naudoti kaip alternatyva teisminiam įvairių ginčų nagrinėjimui, siekiant mažinti teismų krūvį, skatinti šalis pačioms ieškoti kompromiso ir taupyti laiką bei finansinius išteklius. Nepaisant plataus šio ginčų sprendimo pritaikomumo ir sulaukto pasisekimo, pasaulyje nėra vieno dominuojančio mediacijos tikslo apibrėžimo. Taip pat pastebima, kad dažnai šis procesas yra taikomas apskritai nesuformulavus jo tikslo ir nesuteikus jam aiškios orientacijos.

Mediacijos tikslo išgryninimo problema ypač aktuali praktikoje, kai modeliuojamos mediacijos paslaugų teikimo sistemos ir nustatomos konkrečios mediatorių funkcijos. Teisinio reguliavimo lygmeniu paprastai nustatomas tikslas rasti taiką susitarimą praktikoje turi būti detalizuojamas ir derinamas prie konkretaus ginčo kintamųjų, kurių svarbiausias yra ginčo šalių lūkestis ir poreikis dėl ginčo sprendimo proceso. Kiekvienos mediacijos atveju, siekiant jos sėkmės, būtina užtikrinti ginčo šalies ir mediacijos paslaugą teikiančio subjekto orientacijos sutaptį.

Mediacijos metu paprastai keliama trijų lygmenų tikslai: 1) išspręsti ginčą; 2) atkurti tarpusavio santykius; 3) skatinti asmenybių augimą. Siekiant tik pirmojo lygmens tikslo, net ir sėkmingas

trumpuoju laikotarpiu mediacijos procesas pasmerkiamas nesėkmei ilguoju laikotarpiu. Tokios mediacijos rezultatas nėra tvarus, nes nepatenkina kitų to ginčo šalių poreikių, pavyzdžiui, nepadeda joms atkurti tarpusavio santykio ir nesuteikia jos galimybės įgyti naujų konfliktų sprendimo įgūdžių.

Lietuvos teisės aktuose daugiausiai orientuojamasi į siaurąją mediacijos tikslo apibrėžtį. Tai sukelia grėsmę, kad mediacija supanašės su teismo procesu ir visuomenės nariai po kurio laiko nebegalės aiškiai atskirti šių procesų, tad neįgis šiuo metu dar tik kuriamo pasitikėjimo mediacijos procesu.

Siekiant išvengti šios grėsmės, mediacijos tikslo apibrėžtį teisės aktuose būtina suderinti su realiomis galimybėmis. Mediacijos įstatyme būtina aiškiai įvardyti platesnį mediacijos tikslą ir orientuoti mediatorius ne tik į susitarimo radimą, bet ir į santykio tarp šalių atkūrimą. Teisminės mediacijos taisyklėse rekomenduojama arba susiaurinti mediacijos tikslą iki realaus, teisėjų įgūdžius ir žinias atitinkančio tikslo, t. y. ginčo išsprendimo, arba peržiūrėti kitas teisės aktų nuostatas ir padaryti reikiamus pakeitimus, leidžiant teisminės mediacijos paslaugas tiek civilinėse, tiek ir administracinėse bylose teikti mediatoriams, kurie nėra teisėjai, nustatyti griežtesnius reikalavimus mediatoriaus teisėjo statusui gauti bei imtis priemonių rengti ir pritraukti į mediatoriaus profesiją ne teisininkus.

Literatūra

- 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų. *OJ L* 136. Prieiga per internetą: <<http://data.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Administracinių bylų teisenos įstatymas. 1999. *Valstybės žinios* 13-308. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.72290/asr>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Bush R. A. B. 2001. Mediation and ADR: Insights from the Jewish Tradition, *Fordham Urban Law Journal* XXVIII: 1007–1016. Prieiga per internetą: <https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1400&context=faculty_scholarship>
- Civilinio proceso kodeksas. 2002. *Valstybės žinios* 36-1340. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Douglas K., Batagol B. 2014. Role of Lawyers in Mediation: Insights from Mediators at Victoria's Civil and Administrative Tribunal, *Monash University Law Review* 40(3): 758–892. Prieiga per internetą: <https://www.monash.edu/_data/assets/pdf_file/0015/232530/douglas.pdf> [žiūrėta 2019 08 28]
- Folberg J. 1983. A Mediation Overview: History and Dimensions of Practice, *Conflict Resolution Quarterly* 1: 3–13. Prieiga per internetą: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/crq.39019830103>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Hernandez-Crespo M. 2008. Exploring the Evolution of the Multi-Door Courthouse, *University of St. Thomas Law Journal* 5(3): 664–674.
- Jamal A. A. 2015. ADR and Islamic law: the cases of the UK and Singapore, *National University of Singapore working papers* 004. Prieiga per internetą: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2607427> [žiūrėta 2019 08 29]
- Krikščioniškojo taikinimo vadovas. 2019. Escondido: Institute for Christian Conciliation. Prieiga per internetą: <<https://www.instituteforchristianconciliation.com/rules/>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Landerkin H. F., Pirieli A. J. 2003. Judges as Mediators: what's the Problem with Judicial Dispute Resolution in Canada? *La Revue du Barreau Canadien* 82: 249–298. Prieiga per internetą: <<https://cbr.cba.org/index.php/cbr/article/view/3971>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Lietuvos mediatorių sąrašas. 2019. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. Prieiga per internetą: <<https://vgtp.lt/uploads/vgtp/documents/files/LRMS%202019-08-23.pdf>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 Dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros Lietuvoje koncepcijos patvirtinimo. TAR 13939. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1de59bf05d7211e5bef92bd32ec99a1?fwid=q8i88lyvr>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2018 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. 1R-289 Dėl Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo įgyvendinimo. TAR 21997. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/87b2c6700d3c11e98a758703636ea610>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Lietuvos Teismai: veiklos rezultatai 2018. 2019. Nacionalinė teismų administracija. Prieiga per internetą: <<https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/4641>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Mathews-Giba F. 2000. Religious Dimension of Mediation, *Fordham Urban Law Journal* 27(5): 1695–1710. Prieiga per internetą: <<https://ir.law-net.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1798&context=ulj>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Mediacijos įstatymas. 2017. TAR 12053. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>> [žiūrėta 2019 08 28]
- Riskin L. L. 1996. Understanding Mediators' Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed, *Harvard Negotiation Law Review* 1(7): 8–51.
- Saul J. A. 2012. The Legal and Cultural Roots of Mediation in the United States, *Opinio Juris in Comparatione* 1: 1–12.
- Teisėjų tarybos 2018 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 13P-125-(7.1.2) Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo. TAR 19675. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6b8f6f41f80411e895b0d54d3db20123/asr>> [žiūrėta 2019 08 28]